

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך כ, תשכ"ט

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

להשלמת הנמצא במילונים*

„להשלמת הנמצא במילונים“ אביא בעיקר מלשוננו של ר' יוסף (יושעה) ריבלין (י' בטבת תקצ"ז — פ"ז באלול תרנ"ו), שהיה אחד ממנהיגי העדה הפרושית בירושלים וסופר ועד כל הפוללים משנת תרפ"ו. נוסף לספרי חשבונות, שהיו תחום עיסוקיו, עסק גם בעריכת חשבונות עם זולתו, וזו נעשתה ביד אמונה, בלשון טובה ובקורטוב של אירוניה. רשימותיו האינפורמטיביות ומאמריו הפובליציסטיים נתפרסמו בעיתונות של המאה שעברה („המגיד“, „הלבנון“, „יהודה וירושלם“, „המליץ“, „הצפירה“, „החבצלת“) וגם אותה עיתונות, שהקוראים המודרניים מתייחסים אליה בקצת חשדנות ופקפוק, בגלל סטיותיה של לשונה מהסגנון ומהדקדוק של לשוננו המודרנית.

* רשימה זו היא פרק מעבודת גמר על „לשוננו של ר' יוסף (יושעה) ריבלין“ בקצת שינויים והוספות. העבודה נכתבה בהדרכתו של פרופ' מ"צ קדרי, ראש המחלקה ללשון עברית וללשונות שמיות באוניברסיטה בראילן. תודתי הרבה נתונה לו בזה.

1. עבודתי נתבססה על „מגילת יוסף“ — מבחר מאמרים ורשימות של ר' יוסף (יושעה) ריבלין משנות תרפ"ב—תרנ"ו, פרסומי מכון ריבלין לחקר תולדות היישוב, אוניברסיטה בראילן, רמת-גן, תשכ"ו. בהקדמת הספר נאמר (עמ' 9): „המאמרים הועתקו ככתבם מן העיתונים, שבהם נתפרסמו ראשונה, ואך בסימני פיסוק באו שינויים להקלת הקריאה“.

ג' קרסל, ע"ד משל, כותב: "המהדיר לא תיקן אף קוצו של יוד בסגנון העורך והמשתתפים ואף לא בפתיב החסר שלהם, אף שהוא יודע, שקשה למצוא רע לעיתון זה בשיבושיו הלשוניים והסגנוניים — אפילו בימים ההם"². קשה לקבל קביעה זו אלא לאחר בדיקה מדוקדקת של אותה לשון עפ"י מקורותינו הקדומים. אבל אפילו לפי דעתו המחמירה של קרסל "יוצא מכלל זה הוא ר' יוסף ריבלין בעל הסגנון הצח והנאה"³.

ד"ר ב' גת, בהדגימו את לשון הפובליציסטיקה של הימים ההם, מביא מאמר מפרי עטו של יוסף ריבלין ומציין, שמאמרו הם בין טובי המאמרים, אשר הופיעו בעיתונות העברית באותה תקופה⁴.

2. ג' קרסל, "יהודה וירושלם", עיתונו של ר' יואל משה שאלאמאן, תרל"ז—תרל"ח, מוסד הרב קוק, ירושלים, תשט"ו, מבוא, עמ' ל"ס.

3. שם, שם. גם במקום אחר מוציא קרסל את ריבלין "בעל הסגנון הנאה והלשון הצחה" מכלל "שיבושי לשון ודקדוק", שהעיתון "יהודה וירושלם" היה משופע בהם. ראה "תולדות העיתונות העברית בארץ-ישראל", הספרייה הציונית על יד הנהלת ההסתדרות הציונית, ירושלים, תשכ"ד, עמ' 61.

4. ב' גת, "היישוב היהודי בארץ-ישראל בשנות הת"ר—התרמ"א (1840—1881)", הוצאת אגודת שוחרי הגמנסיה העברית, ירושלים, תשכ"ג, עמ' 251—252.

מכאן, שאם „כל מקור שבכתב פשר לעדות“⁵, לשונן של יוסף ריבלין — על אחת כמה וכמה. המלים וצירופי המלים שלהלן אולי יאשרו את עדותם של החוקרים, שיוסף ריבלין, אשר היה בין מרחיבי היישוב הישן בירושלים (זוקפים לזכותו את ייסודן של „נחלת שבעה“, „מאה שערים“, „משכנות ישראל“, „אבן ישראל“ ועוד) היה גם בין מרחיביה של הלשון העברית⁶.

מ א ו ש ר = ' ב ע ל ת ו ק פ ' (תרמ"ה)⁷

ועד מהרה גם יתר הכוללים שבשאר ערי הק' ת"ו איש אל רעהו נדברו ויחד ובאהבה ואחוה התחברו, עפ"י פשרות מקוימות ומאושרות בחותם יד כל אחד מגדולי ארצנו הק'... (מגילת יוסף [להלן: מ"י], 172 — המגיד, כ"ד באלול)

וטוב ויפה ואהוב כי בנדבותיכם תזכו ותזכו את הרבים, בבואם אל בית הועד הכללי שבירושלם השוה ומשוה נפש בנפש

5. ראה הערת המערכת לרשימות בסדרה „להשלמת הנמצא במילונים“, „לשוננו לעם“ מחזור יח, יט, כ (תשכ"ז—תשכ"ט).

6. א' יערי, „איגרות ארץ ישראל“, ת"א, תש"ג, עמ' 439. גת מביא את דברי יערי בספרו בעמ' 213—214.

7. ר' מירקין מביא עדות קדומה למלה משנת תרמ"ט, ממכתביו של ק"א וויסאצקי („לשוננו לעם“, קע"ו—קע"ז, שבט ואדר א' תשכ"ז, עמ' 112—113).

איש באחיו ועל פי הפשרות המאושרות, ותעשו שלום בעולם
ואחדות בהר הקדש, ...

(שם, 174)

בית סמי רפואות = 'בית מרקחת' (תרל"ו)⁸

עוד ישנם חדשות בירושלם אדות ההשתנות בדבר הרופא
ובית סמי רפואות אשר נדיבי אשכנז מתנדבים על זה להושיע
לעניי ציון בעת חלים.

(מ"י, 124 — הלבנון, ח' בסיון)

כעבור 10 שנים:

בית מרקחת (תרמ"ו)

אך פנקסי בתי המרקחת פה יתנו עדיהן כמה מספר כתי
תעלה (רעצעפטע) א של הרופא מאזארייקי המרבה בשכרו לעומת
אלה של הרופא הבריטני, ...

(מ"י, 86 — המליץ, י"ז במרחשון)

בית ממפר משקה, בית משקה = 'בית מרוזח'
(תרמ"ה)⁹

שלש נשים פתחו בית ממכר משקה בירושלים, ואין קץ
להדברים המכוערים שנראו שמה, עד אשר הפחה בעצמו ובכבודו
דבר רתת במושב שריו, כי כל כך השפלו היהודים בירושלים,

8. הצירוף הזה איננו מובא במילונים שנבדקו (בן-יהודה ואבן-

שושן).

8א. על כתב תעלה — להלן עמ' 175.

9. אינם מופיעים במילונים. תודתי נתונה למר ר' מירקין, שהעיר

את תשומת לבי למשמעות הצירופים הנ"ל.

עד כי גם בתי זונות יש בהם, ולדאבון הלב גם ישמעאלים
 נכשלים בכל איסור. — ימים רבים עברו ועקת העם גדלה על
 ככה והפרץ היה הולך וגדל עד אשר הושיב העם בית דין על
 ככה, ושלחו לקרוא את הנשים להזהירן לסגור בתי המשקאות.
 (מ"י, 163—164 — המליץ, ה' באייר)

בית תבשיל = 'מטבח' (תרל"ד) 10

אחר קניית השדה, יוקח מכל בעלי החברה, חמשה חמשה
 ליר"ט מכל א' והיו חמש מאות ליר"ט, אשר שיערו היטיב יודעי
 בנין, כי בכסף הזה יבנו עשרה בתים עם בית תבשיל לכל
 אחד...

(מ"י, 108 — הלבנון, י"ח בטבת, מתקנות "מאה שערים")

חברה = 'קאמפאניע' (תרכ"ה)

אתי פה בבית... עמד איש שר... כמשלש שבועות
 אשר שולח לפה למוד את הדרך ולתור את המסלה העולה
 לירושלים ולראות ההרים ולחקור על הגבעות ומצודות הסלעים.
 והנה בעוד היותו פה ועושה מעשהו היה הקול הולך בין ההמון
 בכונה אשר הוא שלוח מהממשלה ומטעם הסולטאן יר"ה. אכן
 ביום א' בשבוע זאת כעזבו את העיר נודע לכל כי אך מחברה
 אחת (קאמפאניע) בני אירופא הוא שלוח אשר נכון בידם לעשות
 מסלת הברזל מיפו לירושלים.

(מ"י, 237 — המגיד, פ"ו בתשרי)

10. אבן-שושן מביא מובאה מאוחרת יחסית: הנשים היו
 בבית-התבשיל (י' בורלא, עלילות עקביה, עם עובד, ת"א תשי"ז,
 עמ' 225).

פ ת ב ת ע ו ד ה = ' ד ר פ ו ן ' (ת ר כ ״ ה) ¹¹

בין הפקודות הנשגבות הנשואות על כנפי אושר והצלחת עמו ומדינתו גם יחד, דבר שלח הסולטאן יר"ה אשר ראוי הוא להודיע בתבל ולהפיצה בקצות הארץ, וזאת היא: אשר אין רשות להכניס ממדינת רוסיא לאחת מערי ארצו אף בכתב תעודה (פאספארט) ממדינת רוסיא כנימוס, בלתי אם יקח רשות גם מהקונזול טורקי היושב בעיר קצה הגבול.

(מ"י, 64 — המגיד, י' במרחשון)

פ ת ב ת ע ל ה = ' מ ת פ ו ן ש ל ר ו פ א ' (ת ר מ ״ ו)

צירופים לשוניים מקוריים בתחום הרפואה, שמקורם בתעלה המקראית¹², מצויים אצל בני התקופה. כך בית-

11. שמות אחרים: תיור (מהר"ם מרוטנברג, 1215—1293; ר' יאיר חיים בכרך, 1628—1702), כתב תיור (ר' יעקב עמדן), מכתב תעודה (המגיד, 1858, עמ' 37) ועוד. ראה נח שפירא, "גלגולי לשון של העברית הטכנית", "לשוננו" כ"ז—כ"ח, עמ' 261, ובאחרונה מאמרו של ש' אידלברג "לשון והבעה בספרות השאלות-והשובות", "לשוננו לעם" קצה—קצו, אדרניסן תשכ"ט. — מכתב וכתב מתחלפות ביניהן גם בצירוף מכתב עתי / כתב עתי. לצירוף מכתב תעודה יש גם הוראה של תעודה בבית הספר. כך באיגרות י"ג. ראה בן־יהודה, ערך תעודה, עמ' 7833.

12. "רפאות תעלה אין לך" (ירמיהו ל, יג); "לשוא הרביתי (ק' הרבית) רפאות תעלה אין לך (שם, מו, יא).

תעלה במשמע 'בית חולים'¹³, וכך כתב תעלה שלפנינו:

אך פנקסי בתי המרקחת פה יתנו עדיהן כמה מספר כתבי תעלה (רעצעפטע) של הרופא מאזארייקי המרבה בשכרו לעומת אלה של הרופא הבריטני, ואז יוכחו לדעת כי מספר כתבי התעלה של האחרון לא יעלו יותר מעשרה למאה נגד הראשון.

(מ"י, 86 — המליץ, י"ז במרחשון)

מכתב = 'עיתון' (תרל"ז—תרל"ח)¹⁴
נוסף לצירוף מכתב עתי (= 'עיתון') הרווח מאוד בתקופה היא מוצאים אנו את הרכיב הראשון של ההרכב במשמע הצירוף פולו:

כי על כן מהראוי אשר תעלה על הנס במכתבן היקר "יהודה וירושלים" את פעולת השר הצדיק ישמרהו צורו וגואלו.
(חיים בהרמ"א עפשטיין ממדינות ליטא, 77)

דברי עורך העיתון "יהודה וירושלים" אל קוראיו:
גם אנחנו, ככל המון מכתבי העתים, את חובתינו נמלא,

13. ראה ר' מירקין, "לשוננו לעם" קפ"ב, תשכ"ז, עמ' 271.

14. פל המובאות שלהלן הן מתוך "יהודה וירושלים" — המהדורה המחודשת של ג' קרסל (ראה הערה 2 לעיל). לא צוינו תאריכים מדויקים בכל הקטעים, שכן לפי מהדורה זו לא תמיד ניתן לדעת זאת. מפל מקום המובאות פולן משנות תרל"ז—תרל"ח — השנים, שהופיע בהן "יהודה וירושלים".

לברך את קוראינו בשנה חדשה טובה ומאושרת! אנחנו ממרום
הר ציון ברגשות תודה וברכה נגיש את ברכתנו ממעמקי
לבבינו, אליכם ידידי ציון אשר מהרתם לבשרינו כי אספתם
אל ביתכם את עלי „יהודה וירושלם“...

לא מצאתם עד כה במכתבינו דברי בלע ולשון תרמיה,
דברים בוטים על גדולי ישראל המעשים ועושים לטובת הבת
ירושלים...

(עמ' 170)

גם בקטעים אחרים דרות מכתב ומכתב עתי בכפיפה אחת.

בגשתנו אז בחודש אדר משנה העברה לירות אבן פינת
מכתבינו העתי הזה, אמרנו עם הספר מה ראינו על ככה, ומה
אלצנו לצאת המערכה...

החפץ בכבוד ערי יהודה וירושלים¹⁵ יביט אל
מכתבינו, ופחד ורחב לבבו בראותו פעולת העוסקים והעמלים
בבנינה. ואשר יחפוץ אך בחלול כל קדש עד כי גם השקר
מתוק לעיניו, ואך בהשפילו כבוד חכמי התורה, ימצא את
מבוקשתו במכתבי עמל היוצאים לחשך מעיר הקדש עתה...
לזאת למען צאת ידי חובת התועלת וחובת ההוצאה
הדרושה יחד, החלטנו להוציא לאור את המכתב העתי מחודש
ניסן הבא עלינו לטובה אך פעם אחת בחדש (לעת עתה), כי
בזה יוקל מעלינו מעט עול ההוצאה הדרושה, וגם התועלת
לא תמעט...

15. הפיוור במקור.

ובגיליון הראשון של השנה השנייה להופעת העיתון :

את חדש האביב, עת תחדש הבריאה נעוריה, להפיח רוח חיים באף כל היקום. החדש אשר תעיר רוח תקוה ונוחם בלבב זרע קודש עמוסי התלאות. את החדש הנעים הזה בחרנו גם אנחנו לתתו ראשון למכתבינו "יהודה וירושלם", אשר יופיע עתה בשנה השנית אך פעם אחת בחדש לעת עתה, כאשר הודענו לקוראינו היקרים בהנומר האחרון לשנה הראשונה. במסילה נעלה דרך הקדש לסקל המסילה, להעיר אהבת ערי הקדש ואדמת הקדש בכל אשר יהיה לאל ידינו אם ירצה השם. המכתב הנוכחי הזה, אשר מחירו יהיה מצער, יהיה די באר לכל החובבים אדמת הקדש לדעת בידיעה נכונה וברורה את אשר ראוי ונכון להם לדעתם, בהדברים הנוגעים אל ההתקשרות וההתחברות בין נפש הישראלי לתורתו ולאדמת קדשו.

לקראת סיום הקטע אנו קוראים :

ועתה קוראים אהובים אשר תמכתם את ידנו עד כה, אתם אשר בחנתם את דרכינו ומגמתינו, ולפניכם נגלו את התועלויות אשר תצמיח ממכתב עתי אשר נכח האמת דרכו, אליכם נקרא כיום, חזקונו חזקונו ! אמצונו אמצונו ! למען לא ירפו ידינו מלעבוד עבודתינו ולשדד את כרמינו אשר נטענו בעמל רב.
(המוציא לאור, 171—172)

ס פ ר = ' ע י ת ו ן ' (תרל"ז—תרל"ח)

"יהודה וירושלם", עיתונו של ר' יואל משה שאלאמאן, נקרא גם 190 בפני העורך ושאר המשתתפים בו, אעפ"י שהיה מכתב עתי פכל מכתבי העתים של התקופה (כפי שמוכיחים

הקטעים לעיל). הוא הופיע בשנתו הראשונה (מיום ב' באדר תרל"ז עד ה' באדר א' תרל"ח) פעמיים בחודש (ס"ה 22 גיליונות), ולמן השנה השנייה הופיע רק אחת לחודש.

לפי עדותו של יוסף ריבלין (במאמר "הרמת קרן עיר הקודש" — גיליון ח', תרל"ז, עמ' 20) אמר אליו עורך העיתון ביום גשתו אל המלאכה להוציא את ספר "יהודה וירושלם":

ובלי תפונה אמצא תומכים ועוזרים למפעלי מבית ומחוץ, בתמיכה רוחנית וחומרית. וספרי "יהודה וירושלם" אשר ראשיתו מצער, אחריתו ישגא מאד מאד, ישועתה לה'.

ובדברים שבכתב :

הננו שולחים את ספרנו "יהודה וירושלם" אל רבים מדורשי שלום ציון, ואך מעט מהמה אשר בשרנו לאמר : הנני לכם לעזרה אם אך תחזקנה ידיכם. (עמ' 170)

וכן :

אם אמנם כי מטרתינו הנשגבה בספרינו זה, הוא לתת כבוד ליראי ה' וחושבי שמו, להאציל תודה וברכה למחונני אדמת הקודש... (עמ' 77)

אחדים מקוראי העיתון הולכים בעקבות העורך. כך יוסף ריבלין הפותב אל המו"ל בעניין עיתונו :

אם לי תשמע, הנח כעת מענין התיסדות "ישוב ארץ הקודש"... והעל את המכתב מהאלברשטאדט על ספרך ודבר בו... ואתה אל תירא גם מלקרוא בשם מפורש את כל פעולה

ומשגיחיה, כי לכך נוצרת, ולכך נוצר ספרך אשר הוא לפה
ליהודה וירושלם¹⁶.

ומראש אומר לך, כי אם תירא מפני איש מאלה, אשר
ראינו מהם התנגדות גדולות [כך!] אל התורה והמצוה, וראינו
מהם מעשים בפועל, כי שוכרים אנשים להרוס בעיר קדשינו
שתות התורה והאמונה... אם יעלה מגור בלבבך מפני עשרם
וכבודם, או אם אחרים אשר יקוו להשיג ישע מהם, יניאו את
לבבך מלדבר במ, ... אם כה תעשה חסיושלום, טוב לך לחתום
ספרך ולבלום פיה, כי האמת לא תתן את כחה לך...
(עמ' 21—22)

במדור "תל-פיות" — מכתבי קוראים למערכת העיתון
— פונה ריבלין אל העורך כך:

כבוד ידידי רעי הרב... מעריך ספר "יהודה וירושלם".
שלום לך ולקוראיך הנכבדים. (עמ' 63)
גם פניותיהם של קוראים אחרים מנוסחות בדרך
דומה:

כבוד ידיד נפשי הרב וכו'... מעריך ספר "יהודה
וירושלים" (בנימין ביינש סלאנט — עמ' 55); כבוד ידיד נפשי
הרב היקר וכו'... מוהר"ר יואל משה שאלאמאן נרו יאיר,
מוציא לאור ספר היקר "יהודה וירושלם" — שלום. (יש"א —
ר' יעקב שאול אלישר — שם).

אבי"ר, שלפי הערת ג' קרסל, "הוא כינויו הספרותי

16. הפיזור במקור.

של הסופר הנודע אברהם ב"ר ישראל רוזאניס", כותב בין השאר בעמ' 61 :

מאשר יקרת בעיני וידעתיך, כי אך נוכח האמת דרכך ושפת חנף שנאת, ואהבת הנצוח מאסת, לזאת ארהיב עז בנפשי להגיד לך כי במאמרך... אשר כתבת, מצאתי בו איזה שגיאות אשר אנכי נותן לפניך היום. ואם באמת חפצת תעלה אותם על 907 היקר וסר עונך.

איש ידוע אחר, התומך בעיתון תמיכה כספית, נוקט אף הוא לשון 908 :

יקבל רצוף תוך מכתבי זה סך... ויהיה נא חסדו לשלוח לי את ספר "יהודה וירושלם", ההולך אור אם ירצה השם פעמים בחדש. גם יעריך לפני שורות שתים כי הגיע הכסף הנזכר לעיל בטח לידו.

(משה מונטיפיורי, בימי העמר התרל"ז, 173)

ובכ"ד באלול התרל"ז :

לעת יתקע בשופר, יכתב לחיים טובים בספר, מעלת כבוד הרב וכו' מורנו הרב יואל משה בן הרב מרדכי שאלאמאן מוציא לאור את ספר "יהודה וירושלם" בעיר הקדש... אחר דרישת שלומו יקבל רצוף תוך מכתבי זה סך... התרומה אשר הרימותי לו בעד ספר "יהודה וירושלם" אשר יוציא לאור אם ירצה השם בשנת התרל"ח... (עמ' 174)

להבנת השימוש הזה של ספר ראוי לנו להביא את דברי העורך על פרשת ההלשנה של י"ד פרומקין, עורך "החבצלת" :

והנה כאשר יצא הנומר הא' ממכתבינו „יהודה וירושלם“ מיהר י. ד. פרומקין, מוציא לאור העלה נובלת¹⁷ להעליל עלינו לפני שרי ממשלתינו, ירום הודם, כי מדפיס אנכי מכתב עתי בלי רשיון הממשלה, לזאת הוכרחתי מנומר ד' לשנות תואר מכתבינו מכפי שהיה, ולעשותו כתמונת ספר¹⁷, כי כן צוה עלי אז הפחה. והנה עתה בבא אל העיר הקדש פחה חדש חידש גם י. ד. פרומקין את עלילתו עלי, וגם על המכתב „שערי ציון“ היוצא לאור פה. ומטעם הפחה נאסר לעת עתה הדפסת המכתב „שערי ציון“. אך עלינו לא יכול לגעת לרעה, יען כי רשיון על הדפסת ספרים יש לנו מזה כעשרה שנים [כך!], ותואר „יהודה וירושלם“ הוא כתואר כל ספרי יהודים¹⁷.

(עלילות ברשע, 183)

„יהודה וירושלם“ היה אפוא עיתון-ספר. עיתון באופיו וספר בתוארו, בצורתו החיצונית. מגיליון ד' ואילך הופיע בתבנית מוקטנת, בתבנית של ספר. אם פן, צורת העיתון והרישיון להוציא ספרים גרמו שם ל„יהודה וירושלים“, מצד אחר. אם דייק יוסף ריבלין בצטטו את דברי העורך „ביום גשתו אל מלאכת ההוצאה לאור“ (ראה בראש פסקה זו), הרי שלא ההלשנה גרמה, אלא מראשית ימי העיתון נקט העורך לשון ספר. פדי לקבל תשובה ברורה יש לבדוק, אם גם מכתבי עתים אחרים קרויים ספרים, או אם ספר מיוחד לעיתון „יהודה וירושלים“ בלבד.

17. הפיזור שלי — י"ו.

העורך עצמו קורא לעיתונו גם מכתב עת, פמתברר
מן הפתוב ביומנו¹⁸ :

עזבתי אז את מלאכת הדפסת מכתב העת „יהודה וירושלם”,
כי מתקן לי רגבי המעשה מאלפי דברים ונאומים רבים.

נראה אפוא, ששתי המלים באות פנרדפות, ולא עוד
אלא שהן עשויות להיכתב כמעט בדיבור אחד :

ומדי דברי בך ידידי! אעתיק לך מהמכתבים¹⁹
אשר הגיעו לכוללנו דברים הנוגעים למכתב העתי „יהודה
וירושלם”. ואם טוב בעיניך העלם על ספרך.

(יוסף ריבלין, 173)

וכן :

כבוד ידיד נפשי הרב כו' . . . מעריך ספר „יהודה וירושלם”,
שלום לך ושלום לעורך. ראיתי את מכתב העתי „יהודה
וירושלם”, שהוצאת לאור.

(משה נחמי' כהניו, ריש מתיבתא פה עיר הקדש, 56)

יעקב גולדמן במאמר „ירושלם — ורומאניה” (שנה א', גיליון
כ—כ"א, 45) כותב :

שלום שלום אקרא לרחוק ממעוני וקרוב ברעיוני, ה"ה
הרב החריף, מליץ נשגב, מוציא לאור ספר „יהודה וירושלם”,
ה' ישמרהו ויצילהו.

18. עפ"י ג' קרסל, „תולדות העיתונות העברית בארץ-ישראל”,
עמ' 66 (ראה הערה 3 למעלה).

19. מכתב בהוראת 'איגרת'.

אדון יקר! ... אורך ידידי, נגד זקני עמי, כי העמסת על שכמך את נטל המשא להיות מוציא לאור מכתב עתי למען גנון על כבוד העיר ויושביה יחד... ולרוב יקרת מכתב העתי בעיני, גולתי רגעים אחדים מעתותי הספורות ואעריך מכתבי¹⁹ זה לרום מעלת כבודו ואם יואל משה לשים מקום למכתבי¹⁹ זה במכתב עתו היקר, ישמח לבי גם אני.

אם כן, בתקופה זו יש ל'עיתון' שמות הרבה: מכתב עתי (... עת), כתב עתי (... עת), עלה²⁰, שהם תרגומי שאילה (Blatt, Zeitschrift). כמו כן העמיסה לשון זו הוראת 'עיתון' על המלים מכתב וספר נוסף על הוראותיהן הרגילות: מכתב — ע"י שהשמיטה את חלקו השני של הצירוף מכתב עתי; ספר — אולי מטעמי צורה, פפי שהוסבר למעלה. לשוננו החיה, שאיננה סובלת עירוב משמעים, איבדה הוראות אלה עד מהרה.

20. בא גם בהוראת 'גיליון'. משתתפי 'יהודה וירושלם' העדיפו:

עלה (בהוראת 'עיתון'), כאשר דיברו על 'החבצלת', או נקטו לשון מליצה: 'העלה הנובלת'.